

*До спеціалізованої вченої ради
Д 20.149.01 у Івано-Франківському
університеті права імені Короля
Данила Галицького (76000, м. Івано-
Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35)*

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Кучука Андрія Миколайовича «Феномен правового поліцентризму: загальнотеоретичний і методологічний аспекти», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дисертації. У період остаточного переходу до ринкових відносин, розбудови демократичних засад життя, утвердження ідеї незалежної державності в реальному житті перед українським суспільством постало завдання пошуку ефективних чинників поступу вперед. Серед таких чинників називають економічні перетворення, багато хто покладає надії на політичну реформу, поряд із нею часто йдеться про реформи конституційну та адміністративну, тобто в рушієві прогресивного поступу вбачається владно-бюрократичний чинник. Відомі юристи-науковці наголошують на необхідності також і правової реформи, проте в їх трактуванні вона, як правило, зводиться до інституційних змін та вдосконалення законодавства, тобто дещо спрощено, бо, як засвідчив досвід останнього десятиліття, такі зміни, а їх було чимало, нічого істотного в правове становище українця не привнесли. Нинішній Україні необхідне глибинне реформування права, зміна фундаментальних засад його розвитку, а не поверхові зміни, які не здатні зробити право потужним рушієм прогресивного розвитку українського суспільства. Підтвердженням цього факту є зокрема те, що поступово у різні так звані статусні закони

правоохоронних органів як один із принципів їх діяльності введено принцип верховенства поряд (поряд з принципом законності). Крім цього, у чинному законодавстві знайшли своє закріплення такі поняття як «аналогія права» та «аналогія закону». А це вказує на застарілість дефініції права як результату діяльності держави, як прескриптивного тексту.

Водночас, аналіз наявної загальнотеоретичної правничої літератури, зокрема, посібників та підручників дає можливість помітити при виразній декларації універсального погляду на право (у назвах «Загальна теорія права та держави» або «Основи загальної теорії права та держави» тощо) фактичне ствердження і реалізацію часткового підходу до права і нав'язування читачеві, студентові образу права як лише владно-державного, політичного явища, тобто в даному випадку лише одна форма права - державне, позитивне право видається за цілісний феномен, за право як таке загалом, частина видається за ціле. Образом права як суто владно-державного, політичного явища пронизана вся існуюча правова теорія. В ній наполегливо акцентується на ідеї нерозривного зв'язку права (звернімо увагу - не державного (позитивного) права, а права як такого) і державної влади у визначеннях поняття права.

У зв'язку з цим не можна не згадати слова Л. Й. Петражицького про те, що практика юристів має мало спільного з розумінням права. Використання юристами (як і багатьма іншими людьми) слова «право» і їх уявлення про право ґрунтуються на найвно-проекційному погляді, на прийнятті за дійсні правові явища емоційних фантазій, а саме норм, «велінь» і «заборон», що звернені до підпорядкованих праву, правовідносин між окремими особами, їх прав і обов'язків. А це у свою чергу спричиняє появу низки нерозв'язуваних по суті проблем про природу відповідних удаваних реальностей, які долаються шляхом застосування різних фікцій та інших довільних побудов, зокрема прийняття різних неіснуючих «воль», «загальної волі», «єдиної волі» держави, загального визнання тощо. При цьому «сукупність норм права»

юристи називають «об'єктивним правом» або «правом у об'єктивному значенні», а правовідносини між суб'єктами, їх права та обов'язки – називаються «суб'єктивним правом» або «правом у суб'єктивному значенні». Відповідно юристи виокремлюють два різновиди права, і необхідно було б за цією логікою визначити природу права, яке охоплює і об'єктивне, і суб'єктивне. Але цього не зроблено. Натомість визначається об'єктивне право як система норм права, а відтак суб'єктивне право розглядається як щось несуттєве, другорядне, факультативне, ненормальний додаток до «об'єктивного права» (зауважимо, на цих ідеях видатного правника – засновника психологічної школи права – акцентує увагу і дисертант).

За таких умов особливої актуальності набувають цивілізаційні дослідження, які у сучасному світі охоплюють дедалі ширші сфери знань, залучають фахівців різних гуманітарних наук. І це зрозуміло, оскільки глобалізаційні процеси висувують проблеми, які виходять за межі звичних, усталених методів дослідження, вимагають нових підходів, що дозволяють побачити світ у всьому різноманітті, багатобарвність культур, ціннісних орієнтирів, вірувань, традицій. «Усвідомлюючи всю різноманітність світу, ми визнаємо, що всі культури і цивілізації вносять вклад до збагачення людства. Ми визнаємо важливе значення пошани і визнання релігійної і культурної різноманітності в межах усього світу. В ім'я зміцнення міжнародного миру і безпеки ми зобов'язалися добиватися повсюдного підвищення добробуту людей, досягнення більшої свободи і забезпечення прогресу, а також утвердження необхідності заохочувати терпимість, пошану, діалог і співпрацю серед різних культур, цивілізацій і народів» – наголошується у п. 14 Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Підсумковий документ Усесвітнього саміту 2005 року».

Таким чином, обрана Кучуком А.М. тема є актуальною і науково значущою, тому слід підтримати автора щодо необхідності і доцільності дослідження проблеми неуніверсальності права. На це вказує й те, що дисертація спрямована на вирішення наукових завдань визначених Концепцією Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки та виконана відповідно до загально університетської теми наукових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2015-2017 роки «Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування» (реєстраційний номер 0112U003550).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим у вітчизняній правничій науці комплексним дослідженням, у якому висвітлено феномен правового поліцентризму, зокрема його загальнотеоретичний і методологічний аспекти. Уперше в межах вітчизняної правової доктрини комплексно розглядаються науковий і соціокультурний підходи до розуміння права, впроваджуються нові поняття «правовий поліцентризм», «правова цивілізація» тощо.

Достатньо обґрунтованими є висновки та положення дисертації, які мають наукову новизну, зокрема відзначимо наступні:

1) необхідність інтенції правових явищ крізь призму правового поліцентризму, що детермінує визначення його як фактора амбівалентності глобалізаційних (інтеграційних) та глокалізаційних процесів, а також доцільність впровадження до структури методологічних принципів пізнання правових явищ принципу правового поліцентризму під яким слід розуміти керівну, основоположну ідею, що має найвищу імперативність у процесі пізнання предмета дослідження і спричиняє необхідність урахування природи права, яке розглядається як соціокультурний феномен, зміст якого відрізняється у кожній з культур

(цивілізацій) і має амбівалентну природу;

2) іманентність компаративним дослідженням детермінованості використання методологічного комплексу, що включає в себе синергетичний, аксіологічний, феноменологічний і герменевтичний підходи;

3) типологія пізнання права на наукове і соціокультурне з акцентуалізацією на тому, що перебільшення наукової складової права робить процес його пізнання безкінечним, адже право має властивість соціокультурності, є елементом культури відповідного «уявного товариства» (imagined communities), а культура і явища культури не пізнаються суто науковим інструментарієм, а також типологія розуміння права за критерієм пов'язаності / непов'язаності права з прескриптивним текстом на державницький і природний підходи;

4) необхідність пізнання права та інших правових явищ, з огляду на діалектичний взаємозв'язок різних форм пізнання, що носять дискретний характер;

5) авторська дефініція правової цивілізації як соціокультурної системи, що являє спільноту, яка утворюється і функціонує на основі єдності релігійно-моральних й ідейно-філософських засад, спорідненості соціокультурних, нормативно-ціннісних структур і підходів до розуміння права;

Окрім цього, дисертантом удосконалено положення про дуальну природу прав людини, які, з одного боку, є універсальними, а з іншого – їх іманентною рисою є регіоналізм (при цьому релятивізм прав людини не заперечує їх універсальної природи, але вимагає при їх реалізації врахування національних особливостей, традицій, культури); положення про дуальну (в гносеологічному аспекті) природу теорій права в ідеалістичній епістемології: з одного боку, вчення пов'язується з духовними, культурними, психологічними явищами, а з іншого – передбачають наявність певних універсалій, які вимагають єдиного

підходу до змісту права та ін.

Автором комплексно застосовані цивілізаційні підходи до розуміння права і прав людини, що враховують своєрідність концепцій прав людини в ісламському світі, традиційних суспільствах (Індія, країни Африки), азійських регіонах (Китай, Японія), де відбувається складний процес взаємодії релігій, релігійно-моральних учень, традиційної культури з універсальними міжнародними стандартами. Використання цього підходу «руйнує» одноманітну картину світу, одномірність, однолінійність його розвитку; розкриває своєрідність і неповторність суспільного ладу народів різних соціокультурних спільнот, які прагнуть до збереження своєї ідентичності; в той же час дозволяє побачити ті загальнолюдські надбання, які створюють умови для взаємодії цивілізацій, їх діалогу, допомагають не тільки зрозуміти інші системи буття народів, інші способи їх самоорганізації, а й поважати їх.

Як зазначає А.М. Кучук, гуманістичний сенс цивілізаційних досліджень полягає в тому, що він знімає питання про ієрархію цивілізацій, про вибудовування їх по ранжиру, про поділ на передові і відстаючі. У глобалізованому світі це дуже важливо, оскільки історія показала неправильність нав'язування чужорідних еталонів і стандартів соціокультурним спільнотам, які не підготовлені до подібних інновацій, так як це руйнує звичні суспільні зв'язки, дезорієнтує людей, вносить хаос у сталий розвиток.

У дисертації Кучука А.М. переосмислюється парадигма розуміння права та методологія його наукового пізнання, при цьому зазначається на неможливості досягнути право суто з наукових позицій, враховуючи його соціокультурну природу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Достовірність висновків та наукових положень дисертації підтверджується їх зв'язками та можливостями інтеграції в існуючі наукові

соціально-гуманітарні знання, відповідністю тим тенденціям, які відбуваються як в Україні, так і в Європі та світі загалом.

Окрім цього, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається залученою автором значною джерельною базою дослідження, яка охоплює 545 джерел до того ж не лише з теорії держави і права, а і філософії права, соціології права, що є цілком виправданим, зважаючи на предмет дослідження, частина з яких є оригінальними дослідженнями відомих зарубіжних правників/мислителів, які ще не перекладені на українську чи російську мову, а також правильно обраною дисертантом методологією дослідження, основу якої складає методологічний комплекс: синергетичний, аксіологічний, феноменологічний і герменевтичний підходи.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. За своєю будовою дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що включають одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і 10 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 436 сторінок, із них основного тексту – 360 сторінок. Список використаних джерел складає 56 сторінок та містить 545 найменувань, додатки – на 20 сторінках.

Дисертантом правильно визначено предмет дослідження – загальнотеоретичний і методологічний аспекти феномену правового поліцентризму (с. 3 автореферату, с. 8 дисертації).

Такий підхід до проблеми феномену правового поліцентризму послідовно конкретизується Кучуком А.М. у меті та завданнях дослідження, які охоплюють: визначення стану наукового дослідження правового поліцентризму як вітчизняними, так і зарубіжними мислителями і правниками; з'ясування методології пізнання права як соціокультурного, неуніверсального явища; дескрипцію особливостей наукового пізнання правових явищ; розкриття змісту поняття «методологія наукового пізнання права», визначення структури методології пізнання правових явищ;

з'ясування місця правового поліцентризму в структурі методології правознавства; визначення і характеристику типів розуміння права як прояву правового поліцентризму; розкриття змісту концепцій права в ідеалістичній епістемології; дескрипцію концепцій права в емпіричній епістемології; визначення тенденцій правової інтеграції як складової сучасних глобалізаційних процесів; характеристику правової цивілізації (культури) як результат соціокультурності права, обґрунтування дефініції категорії «правова цивілізація»; з'ясування універсальних та регіональних аспектів прав людини (с. 3 автореферату, с. 8 дисертації).

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і задачі дослідження, окреслено об'єкт і предмет дослідження, встановлено методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження загальнотеоретичного і методологічного аспектів феномену правового поліцентризму та про відображення основних положень і висновків дисертаційної роботи у публікаціях

У підрозділі 1.1 «Правовий поліцентризм як об'єкт пізнання правничої науки» дисертантом аналізуються праці вітчизняних і зарубіжних учених, об'єктом дослідження яких є неуніверсальність права, з'ясовується стан дослідженості не універсальності права, робиться закономірний висновок, що «правовий поліцентризм не став предметом дослідження вітчизняної юридичної науки. Сама проблематика активізувалась у межах західної культури і нею ж висвітлюються окремі її аспекти» (с. 36 дисертації).

У підрозділі 1.2 «Методологія дослідження правового поліцентризму» дисертантом обґрунтовується, що факт існування різних правових сімей (правових культур, правових цивілізацій, правових кіл) має бути вихідною засадою (принципом) пізнання права та інших правових явищ, у тому числі й явища правового поліцентризму. Акцентується, що

методологія дослідження правового поліцентризму включає в себе систему принципів, підходів і методів, які в комплексі дозволяють досягнути складну й багатогранну природу цього правового явища. В основу дослідження покладено діалектичний і синергетичний підходи. Зважаючи на соціокультурність права, висвітлення неуніверсальності права потребує використання аксіологічного, герменевтичного і феноменологічного підходів (с. 57 дисертації).

У підрозділі 2.1 «Наукове пізнання правових явищ» висвітлюються особливості теоретичного пізнання правових явищ, розкривається зміст поняття «наука», характеризуються моделі розвитку науки (передусім правничої): лінійного розвитку науки, спіралеподібного розвитку науки і циклічного розвитку науки (основний акцент робиться на останній моделі, яку описали Т. Кун та І. Лакатос), а також принципи верифікації і фальсифікації, як критерії розмежування наукових знань від псевдонаукових.

Дисертантом доводиться, що зміст теорії держави і права частково не відповідає сучасним реаліям: її часткова стагнація зумовлюється антиантропоцентризмом, утоцентризмом, неспроможність до прогнозування розвитку державно-правових явищ, нерациональністю, «засиллям традицій», методологічною слабкістю.

У підрозділі 2.2 «Методологія наукового пізнання права: поняття і структура» аналізуються підходи до розуміння методології пізнання та її структури.

Обґрунтовується розуміння методології наукового пізнання права як системи принципів, підходів та методів дослідження правових явищ, а також учення про цю систему. При цьому, методика застосування принципів, підходів і методів є складовою учення про них. При цьому, на думку А.М. Кучука «Принципи пізнання правових явищ – це основоположні ідеї, що ними керується дослідник як універсальними, загально значущими та такими, що мають найвищу імперативність у

процесі пізнання предмета дослідження. Методологічний підхід – елемент методології, що являє собою сукупність вихідних положень і методів, які у взаємозв'язку з предметом обумовлюють напрям пізнання його конкретного аспекту. Методи дослідження правових явищ – це сукупність прийомів і способів пізнання правових явищ» (с. 170 дисертації).

У підрозділі 2.3 «Місце правового поліцентризму в структурі методології правознавства» обґрунтовується положення стосовно того, що зважаючи на багатоаспектність феномену права, яке є складовою частиною культури відповідного соціуму, його пізнання має ґрунтуватися на низці принципів, підходів і методів. Робиться висновок, що пізнати право неможливо без використання аксіологічного, герменевтичного і феноменологічного підходів.

У підрозділі 3.1 «Типи розуміння права» з'ясовується співвідношення понять «праворозуміння» і «розуміння права». Акцентується увага на тому, що європейська загальнотеоретична правнича наука не оперує таким поняттям як «праворозуміння», хоча в її межах досліджується питання розуміння права. Відтак акцент переноситься на саме явище, а не на «механістичну схему»: суб'єкт пізнання – об'єкт пізнання – засоби пізнання – результат пізнання, що, в свою чергу, не потребує вживання таких термінів як «наукова категорія», «цілеспрямована діяльність», «результат пізнання». Цей підхід використовується і ЄСПЛ щодо визначення правових понять, зокрема, поняття верховенства права.

Дисертантом виокремлюються два підходи до розуміння права Перший – науковий – властивий вітчизняній юридичній науці, що значною мірою успадкувала традиції радянської правової доктрини. Для нього характерним є застосування лише наукових засобів пізнання, використання спеціальної термінології, суб'єктно-об'єктні зв'язки тощо. Право переважно сприймається як закон, який можна прийняти, проаналізувати, порівняти, інтерпретувати, реалізувати. Другий – соціокультурний - у його

межах право розглядається як відкрита система, соціокультурне явище. Цей підхід зорієнтований не на створення наукових юридичних конструкцій, а на практичну складову права та інших правових явищ, науки про право. Відзначається, що право – не якість штучне утворення, а – результат життєдіяльності суспільства, елемент культури останнього.

Підрозділ 3.2 «Концепції права в ідеалістичній епістемології» присвячений висвітленню відповідних концепцій, зокрема, природно-правової концепції, теорії процедурного природного права Л. Фуллера. Акцентується увага на бінарній природі (з огляду на типологію розуміння права) психологічної концепції розуміння права, яка займає фактично межове місце між концепціями емпіричної та ідеалістичної епістемології. Висвітлюються природно-правові погляди І. Канта, наголошується на їх актуальності для розвитку вітчизняної юридичної науки.

У підрозділі 3.3 «Концепції права в емпіричній епістемології» наголошується, що в сучасному суспільстві активно використовуються й інші, крім ідеалістичних, концепції права. Аналізуються школи позитивізму, соціологічна та історична школи права. Особлива увага приділена легізму.

У підрозділі 4.1 «Тенденції правової інтеграції як складова сучасних глобалізаційних процесів» наводиться дескрипція виникнення «регіонального» права, а також міжнародного права, виявлено фактори цього процесу, серед яких виокремлено такі, як географічне розташування, розвиток науки і техніки, що зумовив вихід людини за межі локального. Наголошується, що саме ідея суверенітету була стримуючим фактором розвитку міжнародного права.

У підрозділі 4.2 «Правова цивілізація (культура) як результат соціокультурності права» з урахуванням поглядів європейських учених аналізується співвідношення категорій «правова система», «система права», «право», «правова сім'я» і «правова родина». Робиться висновок, що зважаючи на соціокультурну природу права, іманентну йому

соціальність, заслуговує на увагу питання введення до правничої науки поняття правової цивілізації (правової культури) (с. 313 дисертації).

У підрозділі 4.3 «Права людини: універсальний характер, регіональний зміст» висвітлюються основні положення дискусії щодо універсальності / регіональності прав людини. Дисертант, не заперечуючи іманентність прав кожній людині, вказує на необхідність зважати на існування різних ідеологічних підходів до їх обґрунтування та змісту, що зумовлено особливостями світосприйняття у межах кожної з правових культур, адже права людини (як і право загалом) є явищем соціокультурним.

Загалом науковий рівень дисертації дозволяє надати позитивну оцінку змісту дисертації, визнати її завершеною працею, у якій автор піднімає актуальні для вітчизняної юридичної науки проблеми та вказує на напрями їх розв'язання.

Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Зміст дисертації повною мірою відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Загалом дисертація А.М. Кучука відзначається високим науково-методологічним рівнем виконання, умілим використанням сучасного методологічного інструментарію, виваженістю й обґрунтованістю висновків. Слід погодитись з позицією дисертанта, висловленою у переважній більшості висновків і положень наукової новизни, оскільки вони є цінними як для загальнотеоретичної юриспруденції, так і для теорії і практики національного державного будівництва, є достатньо виваженими й обґрунтованими, а відтак заслуговують на увагу як вітчизняного законодавця, так і широкого кола фахівців, усіх, хто долучений до правової сфери.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Основні положення та

висновки, отримані А.М. Кучуком у результаті дослідження, можуть бути використані:

- у науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження соціокультурної природи права, правового поліцентризму, правових культур (цивілізацій), а також методологічних засад дослідження правових явищ (акт впровадження у наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 7 лютого 2017 р.);

- у освітньому процесі – при викладанні у вищих навчальних закладах теорії держави і права, соціології права, філософії права, юридичної компаративістики, а також при підготовці відповідних підрозділів підручних, навчальних посібників із зазначених навчальних дисциплін (акт впровадження у наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 7 лютого 2017 р.)

- у правотворчості – при розробленні проектів нормативно-правових актів щодо гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу (лист комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя №04-29/15-933 від 21 квітня 2017 р.).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Основні положення, рекомендації та висновки, напрацьовані у дисертації, викладені у 57 наукових працях, у тому числі 1 одноособовій монографії. Усі наукові статті, опубліковані дисертантом у фахових виданнях України (18 статей), відповідають вимогам МОН України щодо наявності обов'язкових елементів (постановка проблеми у загальному вигляді; аналіз останніх досліджень і публікацій; виділення невирішених частин загальної проблеми; формулювання цілей статті і т.д.). На належному рівні виконані і статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав (6 статей).

Усі статті містять повний опис наукових результатів, що підтверджує їх достовірність. У наукових працях не виявлено тотожних за змістом статей, опублікованих у фахових виданнях.

Аналіз структури і форми дисертації й автореферату не виявив суттєвих порушень щодо оформлення. Основні положення автореферату ідентичні змісту дисертації.

Результати дисертаційного дослідження були апробовані на значній кількості наукових конференцій, семінарів як регіональних, так і міжнародних, у тому числі і зарубіжних.

Водночас, як і для будь-якої наукової роботи, для дослідження А.М. Кучука властиві певні недоліки, дискусійні моменти.

1. Дисертант висвітлюючи феномен правового поліцентризму, розглядає його з позицій макро- і мікросистеми, що дозволяє отримати максимально повну і об'єктивну інформацію про предмет роботи. Такий підхід цілком правильний, особливо враховуючи загальнотеоретичний аспект дослідження. Але це передбачає використання такого методу пізнання як системний метод. Однак, ні в тексті дисертації (с. 8-9), ні в тексті автореферату (с. 3-4) не вказується на використання цього методу.

2. Текст дисертації містить непоодинокі вислови іноземною мовою (напр. с. 152, 153, 354, 357 та ін.), але автор не завжди наводить їх переклади, а це спростило б сприйняття тексту та підкреслило оригінальність авторського підходу дослідника.

3. Одним із завдань дослідження є наступне: «охарактеризувати правову цивілізацію (культуру) як результат соціокультурності права, обґрунтувати дефініцію категорії «правова цивілізація»» (с. 8 дисертації, с. 3 автореферату). У зв'язку з цим вважаємо, що робота мала б довершеніший характер, якби автор більшу увагу приділив висвітленню плюралізму правових цивілізацій (культур) та більш чітко окреслив напрями впровадження положень роботи (у цьому контексті) у юридичну діяльність в Україні.

4. Зважаючи на зміст дисертації, на нашу думку, більш правильним буде визначення об'єктом дослідження права як соціокультурного, неуніверсального явища, а не «правовий поліцентризм» (с. 8 дисертації).

5. У підрозділі 2.3. дисертації, що має назву «Місце правового поліцентризму в структурі методології правознавства» Кучук А.М. вказує на співвідношення принципу правового поліцентризму з феноменологічним та герменевтичним підходами наукового пізнання (с. 156-167 дисертації), не проводячи чітку межу між ними. У філософії це питання не є таким, що розв'язується однозначно: частина науковців розмежовує герменевтику та феноменологію, інша – ототожнює.

6. Не можна повною мірою погодитись із запропонованим автором підходом до розуміння поняття метода пізнання як сукупність прийомів і способів пізнання, адже така інтерпретація з огляду на призначення методів свідчить про можливість пізнання досліджуваних явищ без відповідних засобів.

Зазначені дискусійні положення не мають суттєвого впливу на загальну позитивну оцінку дисертації, що до того ж викладена доступною мовою на належному стилістичному рівні.

Таким чином, наукова цінність та практична обґрунтованість дисертаційного дослідження А.М Кучука дозволяє зробити висновок про те, що воно здійснене з використанням досягнень сучасної правової науки, становить вагоме теоретичне підґрунтя для формування нової парадигми пізнання правових явищ, провадження їх компаративних досліджень та є завершеною, самостійною, оригінальною науковою працею, що містить не захищені раніше положення, в якій автор отримав нові науково обґрунтовані результати в галузі теорії держави і права.

Дисертація є комплексним, узагальненим дослідженням та відзначається високим науково-теоретичним рівнем глибиною розробки наукової проблеми, новизною підходу до вирішення наукових проблем і обґрунтованістю отриманих результатів, які у повній мірі викладені в опублікованих працях.

Дисертація Кучука Андрія Миколайовича на тему «Феномен правового поліцентризму: загальнотеоретичний і методологічний аспекти»

відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри

теорії та історії держави і права

Івано-Франківського університету

права імені Короля

Данила Галицького,

доктор юридичних наук, доцент

В.Б. Скоморовський

Підпис *Скоморовського В.Б.*

ПОСВІДЧУЮ

Начальник відділу кадрів
ПВНЗ Івано-Франківського університету права
імені короля Данила Галицького

Косовий С.Р.

208 *17*